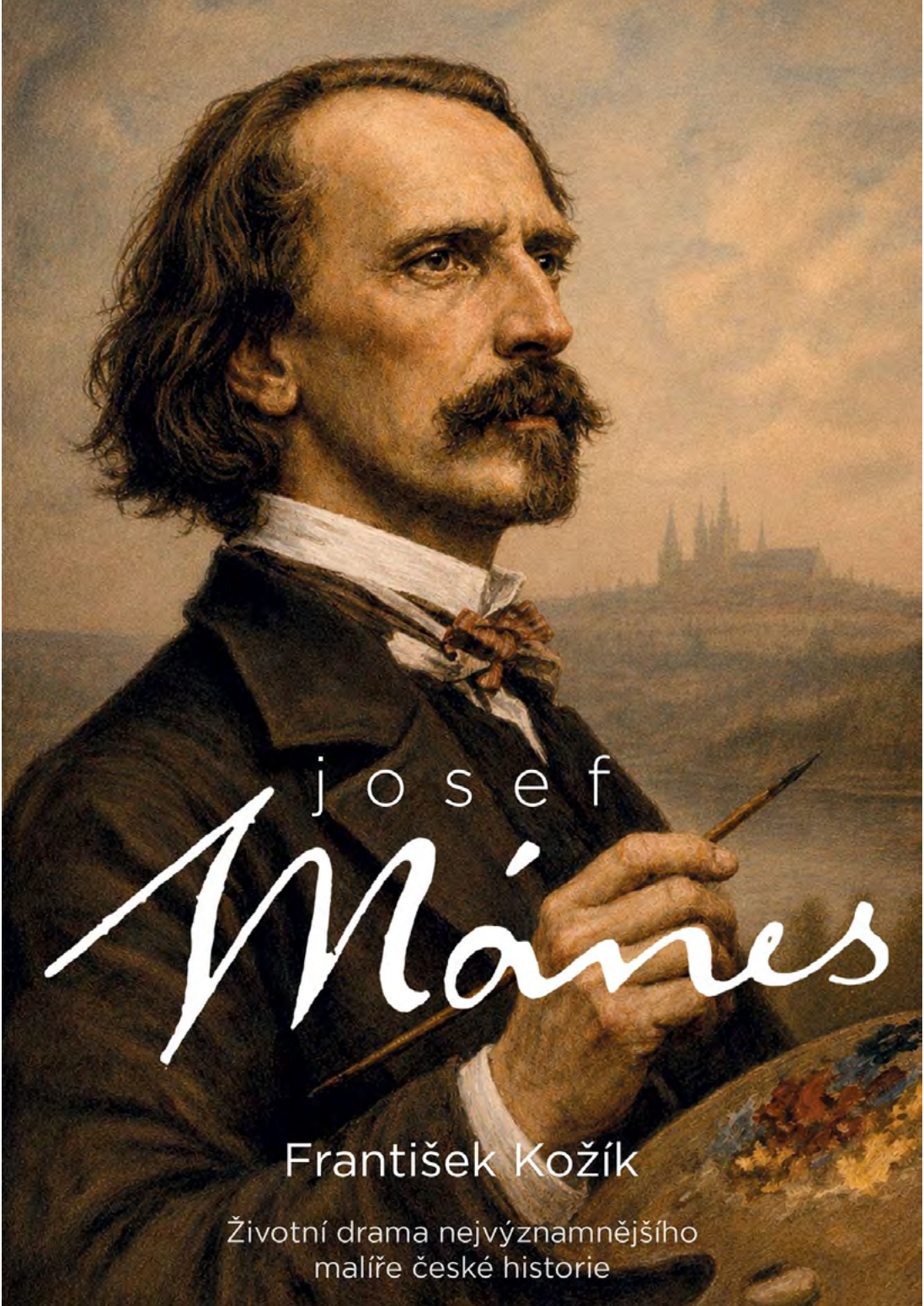

josef Mánes

František Kožík

Životní drama nejvýznamnějšího malíře české historie

Josef Mánes

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

František Kožík

Josef Mánes – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

josef Mánes

František Kožík

Životní drama nejvýznamnějšího
malíře české historie

xyz

© František Kožík - heir, 1955
© Nakladatelství XYZ, 2026

ISBN v tištěné verzi 978-80-267-7144-9
ISBN e-knihy 978-80-267-7152-4 (1. zveřejnění, 2026) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-7153-1 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)
ISBN e-knihy 978-80-267-7145-6 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

ÚVOD

Když můj otec František Kožík hovořil o svých životopisných románech, na prvním místě jmenoval Josefa Mánesa. Výtvarné umění ho přitahovalo i později, kdy psal o Jaroslavu Čermákovi nebo Zdeňce Braunerové, ale Josef Mánes zůstával stále na předním místě. Přes dva roky otec román připravoval a další dva roky text psal. Četl vše, co bylo o Mánesovi napsáno - jeho korespondenci, poznámky, hovořil s lidmi, kteří se jím zabývali, studoval jeho skicáře, znovu a znovu se vciťoval do jeho obrazů. Procházel místa, kde Mánes maloval, dlouhý čas věnoval zámku Čechy pod Kosířem, Kroměříži, Slovensku; našel dům, kde malíř bydlel při svém pobytu v Římě. Podrobně se věnoval i jeho zajímavé malířské rodině. Popisoval neklidnou dobu druhé poloviny 19. století, ve které vystupovaly mnohé slavné osobnosti. Prožíval s Mánesem dramatickou životní cestu, jeho neustálý zápas o umělecké vyjádření i střetávání s mocnými.

Rukopis otec odevzdal v červnu 1955 a kniha vyšla v roce 1956. Po třech letech následovalo vydání pro mládež nazvané Cestou lásky; otec tuto verzi upravoval a krátil. Stejně tak se věnoval i dalším vydáním (bylo jich šest), aby do nich zařadil nové poznatky; k Mánesovi se vracel velmi rád.

Z jeho úvah a postupů jsem při krácení vycházela i já, vypustila jsem některé podrobné popisy či delší vysvětlující dialogy. Hlav-

ně jsem si představovala čtenáře v dnešní zrychlené době, který má více informací a jehož způsob četby se mění. Knížce přeji – se vzpomínkou na tátu –, aby čtenáře dramatický život a tvorba Josefa Mánesa zaujaly. Třeba se pak při cestě přes Staroměstské náměstí zastaví u pražského orloje a uvědomí si, kdo medailony měsíců maloval.

ALENA KOŽÍKOVÁ

PROLOG

Někdy na sklonku panování Marie Terezie přivandroval z Radnic do Prahy mlynářský tovaryš František Mánes a našel si práci v Šítkovských mlýnech. Byl už v mužných letech, oženil se, přišly děti. Ale doba válek s Pruskem byla plna nejistoty, neúroda škodila bílému řemeslu, a tak Mánes, aby rodinu uživil, přijal místo vrátného, kuchaře a zahradníka v kapucínském klášteře na Novém Městě.

Když zrušil Josef II. kláštery, bylo Františku Mánesovi k šedesátce a musel prosit „pro své neduživé a strastiplné stáří" o podporu. Dostával osm krejcarů denně a měl se co přičiňovat, aby uživil ženu a tři nezaopatřené děti.

Občas mu vypomohl majitel radnického panství, hrabě František Šternberk, i když měl právě v té době tolik jiných starostí. Josef II. zrušil totiž nejen kláštery, ale také malířská bratrstva. Výtvarné umění se stalo jen soukromou zálibou; obrazárna Pražského hradu, víckrát už předtím vypleněná, byla rozprodána v dražbách. A tak se roku 1796 skupina šlechticů pod vedením Františka Šternberka sdružila v Společnost vlasteneckých přátel umění; zřídila galerii a přichystala založení akademie. Jejím ředitelem se stal Josef Bergler, dvorní malíř biskupa Pasovského. Právě od počátku nového století začala akademie přijímat žáky; o něco později se k ní přidružila i krajinářská škola Karla Postla, autora divadelních prospektů a neskutečných krajin.

Starý František Mánes byl přičinlivý člověk, ale věděl, jak je život těžký; proto bránil svým synům, Antonínu i Václavovi, aby šli za svým mimořádným kreslířským nadáním. A tak se až po jeho smrti podařilo Antonínovi vstoupit na akademii a krátce poté ho následoval o deset let mladší Václav. Antonínovi bylo málo přes dvacet a starost o rodinu ležela na jeho bedrech; bylo tedy ke studiu třeba mnoho obětavosti. Ale Antonín prokázal tolik dobrých vlastností, že si brzy získal přízeň starších malířů.

Když mu bylo třicet, oženil se s Magdalénou, dcerou truhláře Schwiednera, a přivedl si ji do nového bytu v Haštalské čtvrti. Vlastně je sem přivedla malá Gabriela, která přišla na svět tři měsíce po svatbě; to bylo asi příčinou, proč Schwiednerovi tento sňatek nevítali. Ale Mánes byl dobrým manželem, a příbytek, v němž žil s jeho rodinou také Václav a sestra Anna, se stal hnízdem skromné radosti. Po Gabriele se narodila Amálie. Když nesl Bergler jako kmotr ke křtu prvního Mánesova syna Josefa – narozeného 12. května 1820 –, braly už obě nadané dcerky otci tužku z ruky a pokoušely se ho napodobit. Ale pětiletá Gabriela si sotva bratříčka pohýčkala – a její krásná očka zhasla. O něco později pochovali Mánesovi prvního Quida; až šest let nato se narodil nový Quido, jenž se stal miláčkem všech. To už jedenáctiletá Amálie jezdila s otcem na léto do zámků, kde sama učila kreslit menší děti. S myšlenkou na akademii se však musela rozloučit; ani Antonín se nedovedl smířit s představou, že by mladá dívka měla kreslit postavy, akty, biblické výjevy. Amálie vzdorovala jen krátce; věnovala se pak krajinám, květinám a zátiším. Od ní převzal tužky a štětce Josef a po něm Quido, oba od dětství nadaní, jako by bylo souzeno, že z tohoto rodu musí vzejít velký malíř.

Rodina osaměla, když se Anna provdala do Nymburka a Václav, dík šlechtickým mecenášům, se dostal na tři roky do Říma. Po jeho návratu bylo Josefovi dvanáct let a chlapecky zahořel pro všechno, co strýc z Itálie přivezl; v jeho obrazech byl dech země zaslíbené umění. Josef kráčíval v duchu krajinami, jejichž kresby

mu strýc ukazoval, a rozechvíval se nadšením jeho hlasu, když vykřikoval: „Řím! Capri! Florencie!“

Ale pravým Josefovým učitelem se brzy stal otec; jeho zanícení přitahovalo všechny děti. Stejně jako Amálii i Josefa brával s sebou na malířské výlety do pražského okolí a k delšímu pobytu na šlechtická sídla, kde učil; chlapec býval tichým svědkem jeho hledání, setkání s motivy, jeho hovorů s krajinami.

Když bylo Josefovi patnáct, stal se strýc prozatímním ředitelem akademie a otec profesorem krajinářské školy; tehdy Josef vstoupil na akademii. Za otcova vedení vyspěl a od nového ředitele, nábožného Františka Tkadlíka, se učil snaze o ušlechtilost kresby. Místo prázdného napodobování, které dosud na akademii vládlo, žádal Tkadlík – pro vznešenost a odpovědnost umělcova poslání – zvýšenou svědomitost a vroucnost. Proto Josef rád spěchával z Nových alejí, kde byla krajinářská škola, do Klementina k Tkadlíkovi.

Šla léta ctižádostivých nadějí i prvních úspěchů. V sedmnácti dostal Josef stříbrnou medaili za mužský akt, pak přišla zlatá za kompozici. První výstava. První prodaný obraz. Ani otec, ani strýc, oba úzkostlivě čestní, mu cestu nijak neusnadňovali.

V lednu 1840 Tkadlík zemřel. Josef cítil hluboké pohnutí, když stanul u lože mrtvého učitele a s úctou si kreslil jeho nehybnou tvář. Když v dílně portrétisty Machka přenášel svou kresbu na kámen, vládlo ještě všude smuteční ticho. Václav Mánes byl opět pověřen prozatímní správou akademie a doufal, že jí tentokrát stane v čele. Nikdo netušil, že se o ředitelství rozpoutá bitva, která vnese do umělecké Prahy tolik neklidu a změní také od základů skromný život rodiny Mánesovy, zasvěcený umění.

Šlechtici ze Společnosti měli v úmyslu podporovat výtvarné umění; ale jejich samolibost chtěla podřídit umělce vlastním zájmům. Hrabě František Thun, nový jednatel spolku, se dohodl s ostatními pány, že akademii omladí. Byla to také vítaná příležitost, jak přehradit cestu českému vlasteneckému hnutí, které

se v poslední době nebezpečně šířilo; také Antonín Mánes, ctitel Dobrovského a Palackého, se na velké obrazy okázale podpisoval „Bohemus“, aby své smýšlení veřejně potvrdil. A protože z domácích umělců připadali v úvahu pro vedení akademie jen Mánesové, rozjel se hrabě Thun do Mnichova.

V tiché rodině, kde každý všední den byl svátkem umění, zavládlo napětí. Dávno se smířili s nedostatkem; předvídali však, že jde nejen o jejich existenci, ale o budoucnost umění v Čechách vůbec. Někteří z kandidátů si našli cestu do jejich domácnosti, která byla vždycky dostaveníčkem přátel z uměleckého světa; Mánesovi upřímně podporovali ty, od nichž si slibovali prospěch domácího umění.

Hrabě Thun jednal však zatím v Mnichově.

DÍL PRVNÍ:

NADĚJE A BOLESTI

POČÁTEK BOJE

Loutkový rytíř v lesklém brnění, visící na drátku, hrozivě zvedl paži.

Podle rozkázání pana krále
hlavu tobě srazím nenadále.
Nebudu tvé krásy litovati.
Vůle pana krále má se státi.

Nehybný obličej princezny Meluzíny přijal do sebe úzkost a tenký hlas zanaříkal:

Poroučím tě Pánu Bohu,
moje sirá hlavičko,
žalosti víc neunesu,
umučené srdíčko.

Plaménky olejových lamp po stranách jeviště zamžikaly a jejich lesk se odrazil v široce rozevřených dětských očích. I dospělí, sedící vzadu a podle stěn, tajili dech.

Rytíř se však nesmiloval nad plavou dívčí hlavou.

Pojď, sluho Enšpígle,
jenž všude se mnou jdeš!

Najdeme pusté místo,
kde ortel provedeš!

Enšpígl je malá figurka, nápadná nachovými šaty s rolničkami, a jeho útěcha je balzámem na žal Meluzínin i dětí.

Neboj se, princezničko,
já dobré srdce mám.
Vyjasni smutné líčko,
tvůj život zachovám!

Slovem naděje se končilo jednání a opona trhavými pohyby zavřela jeviště.

Děti, jako by si promnuly oči, se vracely z pohádky do velkého pokoje domu U Města Žatce. Teprve nyní opět zaslechly tikot starodávných hodin, visících vedle police s džbánky a mísami. Z ticha se rozhovořily útlé hlasy.

Josef pověsil dráty, na nichž vodil Meluzínu i Enšpígla, pružně seskočil ze stupně a přistoupil k závěsu. Poodhrnul jej a našel si pohledem bratrovu tvář; Quidovi bylo letos dvanáct a dva roky už byl nejmladším žákem akademie, ale loutkové divadlo u strýce Schwiednera, které se stalo nedělním dostaveníčkem všech dětí z okolí, zůstalo jeho láskou.

Z lavice u dveří se zvedla vysoká postava a Josef odhrnul závěs, aby naznačil, že čeká. Usměvavý obličej s černým chmýřím nad rtem a s cvikrem na očích se protáhl do zákulisí. Byl to Bedřich Havránek, Josefův přítel z akademie, dvacetiletý stejně jako on, věrný žák otce Mánesa.

„Ale to je nejlepší divadlo Prahy!“ smál se na přivítanou. „Herci pana Stogra jsou rozhodně dřevěnější a mluví hůř česky.“

„Všechno dík našemu principálovi, panu Vincencovi,“ ukázal Josef a zastavil se s přítelem před starším mužem, který si u lampy pročítal další jednání. „Vždyť už to dávno umíte nazpaměť!“

Šedovlasá hlava jednoho z dělníků Schwiednerova truhlářství se pootočila. „Líp se mi to přednáší."

Josef vedl Havránka podél stojanů s loutkami.

„Všechny vyřezal Václav Levý."

„Poznat nadanou ruku."

„Kostýmy šila naše Máli. Tohle je z její staré krinolíny," vzal do prstů princeznino roucho. „A kulisy jsme malovali všichni."

Čtrnáctiletý vytáhlý chlapec přinášel nový prospekt, představující pustou krajinu.

„Otcův štětec, viď?" postřehl Havránek.

Josef zastavil bratrance Schwiednera, aby se mohl Havránek líp podívat.

„Tatínek neumí nic odbýt. Je to stráň od svátého Ivana. Podívej se, jak je plná slunce a vzduchu."

Neklidně se poohlédl po příteli, zda mu v duchu nevyčte neskromnost. Ale Havránek přisvědčoval a pozorně prohlížel oblaka, obrys kopců, bělost skal.

„Tak maluje tatínek jenom pro sebe a pro nás," dodal Josef. Ale pak klepl chlapce do ramene. „Pospěš si, Seple! Nasypals drakovi do tlamy bengálský prášek?"

„Ten hoch je ti podobný," přirovnával Havránek malířským okem černovlasou hlavu chlapcovu k plavé Josefově, obě s vysokým čelem a výrazným ušlechtilým nosem.

„Vždyť je to syn truhláře Schwiednera, maminčina bratra."

Chlapec zaslechl Havránkovu poznámku a usmál se, jako by mu zalichotila. Pak sáhl po zvonci. Šum za oponou se tišil.

„Dnes jsme dost vybrali," liboval si pan Vincenc a upravoval lampu na větší plamen.

„Benefice?" usmál se Havránek.

„Děláme to všichni z lásky," s pohoršením zavrtěl hlavou Josef. „Ale za vstupné vykouzlíme štědrovečerní nadílku pro chudé děti zpod Karlova. Chceš? Pozvu tě pak."

Zvonek zaklinkal podruhé a Havránek se chtěl rozloučit.

Náhle se však prudce otevřely dveře z bytu a na prahu stanula Amálie Mánesová. Její čistý obličej zasvitl v žluti lampy; jeho výraz zpřísněl spěchem a v ramenou i v pažích, přitažených k tělu, bylo znát velké napětí.

„Máli!“ překvapen řekl Josef. „Kdes byla tak dlouho?“

„Pepi!“ přikročila k němu sestra a její pohled byl předzvěstí zlé noviny. „Akademie má nového ředitele!“

„Koho?“

„Doktor Čermák to přinesl. Je to – Ruben z Mnichova. Strýce zase odkopli. A co bude s otcem – kdoví?“

„Proč? Kdo říkal?“

„Na akademii prý bude změna na změnu,“ draly se z jejích slov hněv a lítost. „Doktor Čermák myslí, že konkurs byl jenom naoko. Thun prý už v Mnichově Rubenovi slíbil, že si může přivést nové učitele a změnit u nás všecko, jak bude chtít.“

Před Josefem se vynořila laskavá odevzdaná tvář otcova, do níž rylo zklamání stále hlubší vrásky.

„Co tatínek?“ vydechl.

Amálie pohybem paží naznačila bezmocnost.

„Museli jsme s tím počítat,“ položil Havránek Josefovi dlaň na rameno. „Páni z Vereinu potřebují cizí jméno. Domácí umění je jim dávno malé.“

Vincenc se tiše přiblížil s druhou lampou.

„Děti čekají,“ upozornil omluvně.

Amálie shodila pláštěnku a vystoupila na schůdek.

„Už to vezmu. Jdi domů, jestli chceš.“

Havránek stiskl Josefovu dlaň a protáhl se zpět do sálu. Kroužky opony zadrnčely. Starý dělník nakrabatil tvář a začal přednášet Enšpíglův vstup.

Hle, co jsem si umínil,
abych Meluzínu zachránil.

Až sem vkročí rytíř, její kat,
začnu se s ním potýkat...

Josef ustoupil a pohlížel na vysokou siluetu štíhlé Amáliiny postavy. S obdivem pozoroval, jak pevnou rukou přivádí na scénu loutku Meluzíny, soustředěně poslouchá Vincencovy verše a pohotově pohybuje nitkami. A přece dobře ví, stejně jako on, že do života Mánesovy rodiny uhodil blesk.

Strýc Václav byl už podruhé náhradním správcem akademie; blížil se padesátce a jen očekávané jmenování ředitelem mohlo utišit jeho rozjitřenou nespokojenost. Rubenův příchod však ukáže, že jeho život je vlastně dávno na sestupu. A otcova práce? Hrabě František Thun, kdysi otcův žák a naoko stále přítel, se už častokrát důvěrně vyslovil, že Antonín Mánes nerozumí novému umění, jaké vítězí v Německu. A Josef, jenž přilnul k otci nejen jako syn, ale i jako nejoddanější žák, se bál o jeho citlivé srdce.

Z hlediště zazněl uvolněný smích dětí, radujících se, že Enšpígl přemohl zlého rytíře.

Ten dům se všemi svými místnostmi, dílnami i dvory byl pro Mánesovy děti jedním z nejmilejších a nejteplejších míst Prahy. Josef měl vtisknuty do paměti všechny jeho tvary jako rysy drahé bytosti. Vůně čerstvě rozpracovaného dřeva, vnikající ze dvora do chodeb a pokojů, mu připomínala milované ovzduší dětství, věk bezstarostnosti.

Odtud si jednou odvedl otec maminku Magdalénu Kristinu Schwiednerovou. Babička byla prý proti sňatku, ale k dětem pak přilnula. Rychle jich tu přibývalo. Ferdinand Schwiedner, dědic živnosti, jich měl pět, zrovna jako Mánesovi; jako Mánesům mu dvě zemřely. Děti sem rády spěchávaly; bylo tu víc příležitostí k hrám než v Kozí ulici. V oknech hořely fuchsie, pelargónie a bazalky, zdi se tratily pod listím vinné révy, z klece tíkal kanárek.

Strýc Ferdinand byl vlídný a teta Nany dovolila dětem vydovádět se na dvoře, kde se mezi hromadami špalíčků a prken dobře hrálo na schovávanou a kde se v létě v kůlně usídlovalo i loutkové divadlo.

Když pršelo, bylo dost místa v rozsáhlých pokojích nebo v kuchyni. Všechny Mánesovy děti rády malovaly a prosívaly o papír a tužku. Malý Pepi býval nejhorlivější. Za loutky nakreslené do školního sešitu musel, chudák, držet jednou tři rány na každou dlaň a bolavou rukou ještě stokrát opisovat: „Ich soll meine Hefte rein halten!“ Aby jí nepočmáral celý kancionál, sahávala teta Nany do zásuvky se starými papírovými pytlíky: „Tu máš! Na ty tvoje panáky to stačí!“

Kdykoli sem nyní Josef vkročil, vyšly mu rázem všechny vzpomínky vstříc; ne jednotlivě, s přesnými rysy, ale jako oblak nálad a pocitů z doby, kdy žil tak blaženě svěřen do lásky rodičů a příbuzných. Dětská léta měla i své starosti; pravda, neučil se zrovna nejlíp, ale brzy dokázal, že to není z lenosti či nesvědomitosti, že nadání si hledá uplatnění na úkor ostatních předmětů.

Prošel chodbou a ocitl se v salónku. Na prahu kuchyně se objevila ramenatá teta Nany.

„Přišla Máli,“ vysvětloval.

„Vím,“ pohlédla na něho soustrastně a hlas měla tvrdý, hněvivý. „Zase nějaká čertovina pánů s korunkami, co?“

Teta Nany byla horlivá vlastenka a nevynechala žádné české představení; po otci, policejním šikovateli, byla rázná jako kyrysar, vedla celý dům, a když vyšla s manželem v neděli do kavárny, obehrála v kulečníku všechny známé.

„Mám hotovou kávu. Vezmeš si?“

Když před něho postavila obvyklý šálek, vděčně k ní vzhlédl; ale její zamračená tvář mu připomněla, jaké rány sama nese a že jsou jistě dosud živé.

Osaměl. Slyšel cinkot nádobí ukládaného do kredence. Otočil tvář ke stěně, očekávaje setkání se známým pohledem. Ano,

tam, mezi miniaturami strýce a tety z doby svatby, visela ve zlatém rámu podobizna mladé dívky s holubicí na rameni. Jemná tvář s důvěřivýma očima; pokojně stisknuté rty, znamení čistého svědomí. Josefův první portrét.

Před šesti lety se nastěhovalo do domu U Města Žatce neštěstí. Nejdříve zemřeli dědeček a babička. Byli už staří; ale než se rok sešel s rokem, zabil se dvanáctiletý Karlík pádem z vozu. Brzy nato vtáhla do Prahy epidemie zhoubných neštovic. A nedlouho potom, co se sestřenka Anna Amálie posadila Josefovi jako model k obrázku ve zlatém rámu, ji odtud odnesli v těžké horečce.

Byla něžná jako holubice, které se k ní na dvoře slétaly. Josefovi bylo šestnáct, jí patnáct. Z doby dětských her si byli blízcí; obdivoval se hedvábí jejích vlasů a křehkosti pohybů. Jednou při tanci si uvědomili, že už nejsou dětmi; oddálilo je to, ale začalo nové přibližování, jemuž připomínky z dětství dodávaly veselé důvěrnosti. Aničce donesl Josef své první verše. Pro ni byl šťasten, když ho přijali na akademii, a zahořel touhou položit jí k nohám dobytou slávu. Něžný vztah, v němž ostýchavý příbuzenský polibek byl záminkou k vyjádření touhy a citu, obklopovalo teplo těchto pokojů, sladkohořká vůně dřeva a jindy mlha pražských ulic, jimiž Josef Aničku provázíval domů.

Když onemocněla, jeho šestnáct let se modlilo za její život se vší vírou, jíž byl schopen. Tři dny proseb a zaklínání probloudil po bývalých vinicích kolem letohrádku Sakrabonky, kam vozili nemocné z přeplněných špitálů. Když už nebylo místa, kladli je pod stromy na prostranství, kde se jindy za nedělních odpolední vozila mládež při hudbě flašinetů na kolotočích.

Jaro vonělo fialkami. Do večerů se vkrádal modrý svit a tmě přibývalo hvězd.

Pod bohatým nočním vzduchem zhasla sestřenka Anna Amálie jako bezbranný plamínek.

Josef trpěl tehdy mnohem víc, než se odvážil dát najevo. Objímal soucitně strýce a tetu, ale nedovedl jim přiznat, ja-

kou bolest sám cítí. Nikomu se neosmělil ukázat verše, které vryl do notesu rukou plnou vzdoru proti nespravedlnosti osudu, s tváří zbrocenou slzami. Až mnohem později zmírnila se krutost toho prožitku ve vděčnou a lítostnou vzpomínku na rudohnědé kadeře nad pokojnou hnědí očí a na čistá ústa, která miloval, když je kreslil.

Dosud zde všude tušil dívčin zjev. Stačilo jen málo chtít – a vešla pootevřenými dveřmi, přistoupila k němu a pohlížela na něho, v očích otázku i tiché přisvědčení. Stačilo jen přivřít oči – a ucítil lehké doteky jejích loktů a rukávů jako tehdy, když šli spolu ulicí, když mu pomáhala s loutkami, když spolu zdobili vánoční strom. Vybavoval si dosud její hlas i smích. Myslíval na ni, když s konejšivými žerty rozsazoval před představením děti. Františka, Aniččina mladší sestra, sedávala zpravidla vedle Quida; když ji Josef pohladil, netušila, s kým se o tu něžnost dělí.

Dopil kávu a zvedl se. Přehodil si plášť.

Teta Nany, drsná, se vzpurně vztyčenou hlavou, ale s porozuměním pro jeho myšlenky, ho provázela na práh: „Roste to po světě trápení, viď, Pepi? Někomu pšenice, někomu koukol. Ale nesmíme se dát! Na rány se těžko zvyká, to vím. Nemám hedvábný život. Ale bát se, sklánět hlavu? To ne, Pepi!“

Když se rozloučili, prošel Josef chodbou, zastavil se a chvíli naslouchal.

Principál Vincenc, hlasem už ochraptělým, sliboval za knížete Oldřicha Meluzíně věčnou lásku.

Nad křovisky Dobytčího trhu se chvěl chudý jas říjnového podvečera. Chladný pohled slunce znaveně ležel na oknech i na vybledlém akátovém listí.

Po chodníku přeběhl sychravý vítr, posel dušičkových dní. Josef si přitáhl pláštík k tělu. Obešel budovy na trhu a pustil se dolů k Vltavě. Za siným Petřínem mělo nebe starorůžovou barvu, do níž vtékala čerň mraků, jako by ukáplo tuše na vlhký akvarel.

Praha dožívala neděli. Po ulicích hrčely povozy; čtyřspřeží se šlechtickou ekvipáží projelo okolo Josefa a nechalo za sebou fiakry a velký formanský vůz. Služebné spěchaly domů; mladí lidé teprve vycházeli za zábavou a mířili do cirkusu na ostrov. V hloučcích mužů, střízlivě oblečených, mihl se tu a tam nad střevíci s přezkou i šosatý kabát, nad nímž se vzadu houpal copánek. Na chodnících zněla němčina; jen zřídka se ozvalo české slovo.

A přece – „… hodoval jsem, hezké holky miloval jsem," dolehla k Josefovi písnička rozveselené mládeže z Nových alejí. Nad zasypaným příkopem tam vyrostla promenádní třída; na lavičkách z černého mramoru nacházeli útulek milenci a pod kaštany tryskal tichý smích. Josef měl tudy kousek k domovu. Ale kráčel dál ke Karlovu mostu. S hlukem a řinkotem přejel okolo něho koňský omnibus, obstarávající dopravu mezi Staroměstským a Malostranským náměstím.

Vzpomínka na Aniččin pokojný pohled šla dosud s ním. Když ho však míjely dvě hezké dívky, choulící ruměné obličeje do vysokých límců a šustící širokými sukněmi, ohlédl se za nimi. I dívky se za štíhlým studentem poobrátily, a přistiženy, tiše se rozesmály. Provinile si pomyslil: *Proč jsem tak lehkovážný?* Ale rychle se utěšil: *Je špatné, že mě okouzluje krása?*

Setřásl výčitku, zatvářil se výbojně, sám se tomu hned vskrytu zasmál, a pohlédl k Hradu, aby se potěšil. Vyrostl v Praze a nedíval se na ni se zbožnou úctou venkovanů. Poučen častými hovory sochařů i architektů, otcových hostů, znal ji důvěrně a věděl o jejích přednostech i chybách; rád však vyhledával nové pohledy, aby zkoušel malířské vnímání. I tentokrát čekal setkání se vzrušující barevnou hádankou. Ale růžový svit zatím zmizel a velká minulost šedě shlížela z Hradčan na ztichlou zakřiknutou přítomnost.

Do mladého srdce se znovu zaryla myšlenka na otce, na strýce, na dnešní událost.

Šum vln provázel jeho těžké myšlenky. Viděl po řece ujíždět vory, které chtěly ještě dorazit na stavbu. Praha stavěla svůj druhý

most a přivážela dříví, žulové kvádry, železo. Z písčiny nízkého břehu se zvedala dvojice zdí, čekajících na násyp – budoucí nábřeží.

Po špatné cestě, pod červeně blikajícími lampami, došel Josef až k Haštalské čtvrti. Za ohradou staveniště bylo dosud slyšet údery beranidel zatloukajících piloty.

Ulici Na Františku by poznal Josef i se zavřenýma očima. Přeskočil strouhu. Chlapci si ještě v šeru hráli s míčem. Před okny, v nichž lepenka často nahrazovala sklo, stály hloučky žen a klevetily.

Veden drahými vzpomínkami zabočil Josef až k vysokému žlutému domu v Kozí ulici, který zvedal nad okolní střechy své barokní mansardy. Vešel do dvora. Zastavil se u vchodu a díval se do chodby na dřevěné točité schody, opatřené vyřezávaným zábradlím. Kolikrát tudy jako malý chlapec spěchal domů od řeky nebo z výprav do zbořeniště starého kláštera! Jak rád uháněl vzhůru, do pokojů vonících terpentýnem a olejem! Kolik je tam nahoře uzamčeno drahocenných vzpomínek na chvíle nad prvními výkresy, na okamžiky malířských objevů, na večery rodinné lásky!

Postál u tohoto pomníku šťastného dětství. Nad temným prejzem střech se tyčila proti nebi šestiboká vížka, které říkali Belvedér a odkud otec studoval barvy nebe a odstíny oblak. Ale večer rychle temněl a studil chladem.

Josef vyšel ze dvora a pustil se k městu, krokem stále rychlejším, jako by v sobě pocítil novou vůli i naději.

Když se vrátil na Nové aleje, stály už nad nimi hvězdy.

Vystoupil po schodech domu na rohu Voršilské ulice. Přede dveřmi se ještě jednou zastavil. Věděl, že od nynějška budou s nimi bydlet nové starosti a žaly. Ale byl mladý, důvěřivý, jeho dvacet let se těšilo na život, toužil po umění, v srdci mu tepala dychtivá krev.

S odhodlanou tváří stiskl kliku.

SNÍH V PRAZE

Těžké vločky sněhu klesaly zvolna za oknem. Vánoce přede dveřmi, svátky, které bývaly u Mánesů vždycky plné půvabu a radosti; ale Ruben vyslovil přání, Thun dal rozkaz – a oni se museli vystěhovat z drahého hnízda, vyhnáni i s krajinářskou školou do studených zdí Šternberského paláce na Hradčanech.

Magdaléna se držela v posledních měsících statečně. Ale když otevřela zásuvky skříní a začala skládat prádlo, když strhla mušelínové záclony a vyňala ze skleněné vitríny první koflíky, vstoupily jí do očí slzy. Takovou hořkou práci do dnů, kdy celý svět chce být o něco šťastnější než jindy! Roztřásly se jí ruce.

Nežila zde v přebytku, pravda; někdy museli chudobu zastírat a jindy se s ní s odevzdaným humorem smiřovali. Český malíř neprodal často obraz, tím spíš, když byl landsmáler, a ne výrobce biblických výjevů pro kostely. Ale od zrušení klášterů přestala být i církev dobrým zákazníkem; nižší šlechta zápasila už s nedostatkem, vyšší uznávala jen Mnichov nebo Vídeň, a kde narostlo bohatství měšťanským rodům, podřizovaly se šlechtickým vzorům. Hlavním zdrojem obživy byly pro malíře kondice v rodinách mecenášů.

Ale do bytu na Nové aleje se rodina přestěhovala, když se stal Antonín Mánes profesorem a jeho skrovný příjem vzrostl; sem za nimi přicházeli přátelé, konaly se tu výstavy, prohlížela se sbír-

ka rytin, zněly písně, tančilo se ve vyklizeném pokoji, když se za dospívající Amálií začali trousit mladí rytíři, zpěváci, básníci.

Matka byla ráda, že se Amálie nedostala na akademii. Uznávala kreslířskou dovednost za prostředek obživy, ostatně dost nejistý, ale nedůvěřivě přihlížela, jak děti podléhají pro ni nepochopitelnému okouzlení. Pravda, zvolila si Antonína proti vůli rodičů, pro jeho zajímavou povahu, jemnost a ušlechtilost, odlišující ho od jiných mužů. Ale jak ubývalo mladého omámení a přibývalo starostí, poznávala, že muž zůstává věrný jen umění; jemu platilo rozhoření jeho tmavomodrých očí, rozechvění rukou, zamyšlení vážné tváře. Pro přehnané uctívání a pro oběti zdraví i peněz znenáhla na umění zanevřela. Byla jako všichni Schwiednerovi statná a pracovitá, hosté chválili její srdečnost; ale ona se cítila vyhoštěna z jejich vzrušených hovorů a považovala za bláhovost zapomínat na život pro kus čáry nebo pro odstín barvy. Bojovala však marně. V dětech bylo víc otcovy krve, jeho příklad vábil jejich nadání a napomáhala tomu i jeho povaha; na rozdíl od matky, střídající přísnost s dojetím, dovedl vždy trpělivě chápat jejich vzněty i žaly.

Magdaléna slyšela své syny z pracovny; balili tam obrazy, složky výkresů, kresby na skle. Josefův hlas zněl pevně a vesele; v posledních měsících zmužněl, jako by si umínil, že nesmí podlehnout slabosti. Dovedla si představit, jak ten malý k němu obdivně vzhlíží. I o jesličkách něco zaslechla a přiblížila se ke dveřím.

„A kde my vlastně budeme letos slavit Vánoce?“ tázal se Quido.

„Zastihnou nás asi na Karlově mostě,“ smál se Josef. „Ozdobíme si některé Braunovo sousoší.“

Všecko, i Vánoce, i toto loučení – pomyslila si teskně – *je pro ně jen otázkou umění.* Ale její dlaně se dotýkaly přímo života. Mezi prádlem našla zapomenuté Gabrieliny šatičky. Mrtvé oželela; o živé měla strach. U lůžka, z něhož stahovala povlak, probděla noci nad Josefovými horečkami, když jí ve dvanácti letech div neumřel na zápal plic. A jen vstal z lůžka, už zase číhal, kdy se

otec přichystá na malířský výlet. A Quido? Když ho přinutili sednout ke spinetu, hrával jednou rukou, a druhou – levicí – si kreslil koně, zvířata, bitevní výjevy. Otec ho v té zálibě ještě podporoval; když kluk nakreslil na jednom výletě křídou na vrata koně, dal kresbu vyříznout a vítězoslavně ji přinesl domů.

Ještě je tu Amálie. Neztratila z malování rozum jako chlapci a všimne si za rámem obrazu také pavučiny. Jenže co z ní bude? Dorostla do let, kdy by se měla rozhodnout. Básník Ebert div nepěl ódy na její oči pod střechou Širokého klobouku… Několikrát už se zdálo, že se Amáliino srdce rozechvělo. Ale pokaždé jako by obrátila pohled na ty čtyři chlapce, posedlé kresbami a barvami, a rozloučila se chladně a nelítostně.

„Co se stalo, Máli?“ ptávala se matka. „A co bude?“

„Co by? Nic,“ krčila rameny a jen o něco prudčeji brala do rukou utěrku, o něco déle navlékala do jehly nit. A sama řidčeji sahala po štětci. Svou velkou touhu po umění přenesla na Pepiho. „Co já, mami? Pepi, to je umělec nadaný bohem!“ říkala. Josefovy medaile z akademie ji činily šťastnou, jako by to byla její vlastní vyznamenání. Nahrazovala mu i něžnost, které se mu nedostalo od matky. Byli nedávno ve Vrchlabí u tety Josefíny Kablíkové, slavné botaničky; Amálie se okouzlovala nejen novými náměty v průzračném vzduchu, ale i rytířskou dvorností, do níž bratr dorůstal. Radovala se, že z něho bude umělec podle její představy, muž, jenž spojuje odvahu a nadání s lidskou jemností.

Z letních studií vznikaly na podzim obrazy.

Matka sundala ze stěny jedno z prvních větších Josefových děl, kterému říkali Orlí hnízdo. Chudé hnízdo na vrcholu skály, dravec, který obhlíží kraj a rozpětím křídel chrání potomstvo… Amálie, jíž obraz připomínal výlety k pramenům Labe, se často před ním rozohnila; „Ta široká křídla! Ta dravost, síla, nebojácnost! Jen se podívej!“ vybízela matku, „je to – naše hnízdo!“

Magdaléna si nyní připomněla Amáliina slova a pohlížela na orla a na jeho nelítostné drápy. Ale komupak z Mánesových se

ten dravec podobá? Skřivani, slavíci, to snad. Chválili krásu světa, byli sniví, citliví, a když se objevil zlý lovec, ztichli.

„Ne, my nejsme orlí hnízdo," řekla nahlas.

Ulekla se svého hlasu, jenž nečekaně zazněl do ticha pokoje; rychle se otočila a vrátila se ke skleníku, z něhož ukládala do bedny porcelánové drobnosti, připomínky plesů, výletů, přátelství. Zastavila se u koflíků, které byly dárkem hraběnky Leopoldiny Sylva-Tarouccové, rozené ze Šternberka. S tím rodem byli Mánesovi odedávna spojeni. Říkávali sice někdy žertem, že pocházejí z holandských Menezesů, ale už jejich děd býval mlynářským na panství hraběte Šternberka, který založil malířskou akademii. Jeho dcera Leopoldina si zachovala vlastenecké cítění. Antonín Mánes posílával jejím synům kreslířské předlohy a Bedřich se stal dokonce jeho žákem i Josefovým dobrým přítelem. Vztah obou rodin zůstal stále živý a Magdaléna čekala odtud pomoc. Ale paní Leopoldina asi myslila, že stěhování do Šternberského paláce znamená povýšení, a nechápala, že Mánesové byli tak odhozeni z cesty, protože prý nestačí na to, aby vedli malířskou mládež.

Z vedlejšího pokoje zazněl nový výbuch Quidova smíchu.

Ti mladí snad všechno překonají, pomyslila si matka. *Ale my?*

Pak zaklinkal nade dveřmi zvonek. To se vracejí Antonín a Václav, jistě unaveni starostmi stěhování.

Václav se zdržel u synovců. Antonín vešel hned k ní. Byl dosud štíhlý, tvář měl nad licousy vyholenou, nad čelem prořídlé hnědé vlasy.

„Čermákovi mi slíbili, že ti pošlou na pomoc hospodyni," oznamoval a upřel na ni měkký pohled.

Dovedla si vážit jeho úsměvu, který přemáhal rys trpkosti.

„Když je děvče na svátcích, jsem na všechno sama."

„Seženu ti rukou, kolik chceš. Hůř bude se školou," prozradil tíhu svých myšlenek. „Nikdo se o to nestará. Budeme muset stěhovat s žáky sami, aby se nic nepoškodilo."

Když ho viděla doma vedle sebe, přívětivého a laskavého, přece se jí vlévala do krve nová síla.

Antonín šel zvolna okolo stěn a pohlížel na složený nábytek trpělivýma očima. Rozhovořil se o novinkách, které se dověděl, o Tylově Časopise, o příští výstavě – ale Magdaléna cítila, že mluví, jen aby ji rozptýlil, a že i na něho jistě čiší ze zneuctěného bytu beznaděj.

Václav Mánes řekl pozdrav skoro šeptem. Ač byl o devět let mladší než Antonín, jeho bledá tvář, rozrytá ostrými vráskami, vypadala starší. Zastavil se u dvou Antonínových pláten, opřených o zeď.

„Kdepak!“ řekl ironicky, dotýkaje se špičkou boty rámu. „To není mnichovská škola. Kdo není u nás rubenovský, podepsal si ortel smrti. Otroci budou vycházet z akademie! Kopisté!“

„Jsou tam hoši, kteří se tak snadno nedají,“ namítl Antonín, jako by pokračovali v hovoru, který vedli venku.

„Dovedl odstranit mě, smete druhé taky,“ prohlásil Václav s uraženou pýchou v celém vzezření. „Když má v rukou šlechtu, drží měšec s penězi. Poslušné odmění, vzdorovité vyhladí.“

Josef se objevil na prahu a postřehl situaci; dávno se mu znelíbilo, že strýc mluvívá vždy jen o sobě, s nedůtklivou ješitností, a na otce že zapomíná.

„Mohu zabalit tvoje rytiny?“ přerušil strýce a vzhlédl k otci.

Antonín odpověděl klidně: „Podíváme se na to spolu.“

Ale Václav, přecházející prudce po místnosti, se zastavil u Josefa a uchopil ho za ramena: „Pryč z Prahy, dřív než bude pozdě! Tady to všechno zrubenovští a pojde! Ani dýchat tu nebudeme smět!“

Josef, věrný syn otce, snažil se najít sílu k úsměvu, když druzí podléhali slabosti.

„Ale který směr si vybereme, strýčku? Mnichov? Drážďany? Řím?“

„Raději být kdekoli poslední než dát tu na sebe plivat.“

Otec upřel na Josefa pohled, připomínající radu odedávna opakovanou: Ne hněv, ale práce, práce!

Opět zazněl rázně zvonek a všichni sebou trhli, protože si navykli na zlé posly.

Ale vzápětí se ozvalo tiché Quidovo zajásání.

Otevřely se dveře a vkročila Amálie, na límci a čapce vločky sněhu. V ruce držela malou pravidelnou jedličku a pod paží tiskla krabici, zpod jejíhož víka se dral cíp stříbrného papírového řetězu. Usmívala se udivena, že je svým příchodem tak překvapila.

„Nesu stromeček," řekla udýchaně. „Kdo ví, kde budeme zítra? Rozsvítíme si jej dnes večer, ano?"

A ačkoli s ní vešlo i trochu zimy, její příchod vnesl do rozmetaného domova novou důvěru.

Matka stiskla rty, aby se ubránila dojetí. Všichni ožili. Vzali Amálii z rukou stromek i krabici s vánočními ozdobami a začali s přípravami. Josef upevňoval stromek do starého rámu. Quido spěchal koupit punč a kaštany. Matka volala Amálii do kuchyně.

Šero vteklo do poloprázdného pokoje a dalo mu tajuplný přísvit. Zažehnuté svíce hořely jako tichá radost. Na stěnách se míhaly stíny, odlesk plaménků hrál na stříbře ozdob, vůně jehličí a vosku plnila příbytek.

Když vešla Amálie s ubrusem a příbory, zapálil Josef olejovou lampu u obrázku jesliček a vesele prozpěvoval: „Z nebe posel přichází…"

Všichni se přidali.

F. THUN ZU HAUSE
JEDEN SONNABEND
7 UHR

Od té doby, co se hrabě Thun jako zplnomocněnec Společnosti vlasteneckých přátel umění ujal i věcí akademie, považoval se za protektora veškerého výtvarného umění v Čechách. Pražští malíři byli překvapeni, když se jim poprvé octla v rukou bílá po-

zvánka s hraběcí korunkou. Starší přicházeli do paláce v Ostruhové ulici s pocitem, že se jim dostává pocty dávno zasloužené; mladí si zachovávali jízlivý odstup, ale i jim bylo příjemné setkávat se v teplých a bohatě osvětlených salónech nad šálky čaje. Na stolech zvaly mísy se zákusky; ale hosté spěchali za vzácnější pochoutkou: čekala tu vždy poslední čísla zahraničních časopisů, složky rytin, reprodukce sbírek z německých muzeí. Thun procházel mezi hosty, nakláněl hustou bradu nad stoly a sám naléval z konvice čaj.

Scházeli se tu všichni, kdo v českém umění něco znamenali. Kandler, jemuž ostatní záviděli římské stipendium, a Lhota, na cestě k jmenování učitelem, posilovali úslužností hostitelovo sebevědomí. Z mladých tu bývali Havránek, Koruna, Svoboda, Herold a jiní. V pestré společnosti na sebe upozorňovali básník Ebert, malíř podobizen Clarot, přírodopisec Corda, rytec Pucherna, kritik Grueber. Tři Mánesové přicházeli zpravidla společně. Ze šlechticů sem chodil jen baron Koc, někdy se zastavil hrabě Nostic, předseda Společnosti.

Poslední se zpravidla objevil Christian Ruben, prudký, uspěchaný, jako by právě odběhl od velkého díla, bledý s černým vousem, hlučný, sršící samolibostí.

Mladé tváře, skloněné nad časopisy, se neuctivě ušklíbaly: „Hlavní hrdina jde na scénu! Pozor, přijde árie!“

Rubenovi však záleželo především na tom, aby imponoval svým příznivcům, a dával pozor, aby z každého jeho posunku i výkřiku bylo jasné, že jedině on je povolán, aby dal ubohé Praze nové umění. Měl široký rejstřík gest a pohledů; tu přehlížel starostlivě přivřenýma očima hlouček žáků, tu se s širokým úsměvem převahy obracel k sokům, které dobře znal, nebo se úmyslně napřimoval vůči svým šlechtickým přívržencům, věda, že se jim musí jevit jako veleduch, ne jako sluha.

Mánesa požádal dnes karikaturista Seibertz, aby mu chvíli poseděl pro chystaný soubor portrétů. Ale Josefovy oči neklidně

pozorovaly Rubenův nástup a občas zalétly pohledem k otcově trpitelské tváři.

Ruben, přivítán Thunem, odnedávna kmotrem jeho syna, se rychle a ochotně dal do rozhorleného tónu: „Předlohy jsou pro začátečníky! Pak musí přijít živý model! Co dokázala pražská akademie za čtyřicet let? Jen důkladně zastarat! Povedu žáky krok za krokem a uvidíte, jak se o nás bude mluvit! Ale to si žádá vaši pozornost! Moji žáci budou malovat dobré obrazy a vy je, pánové, musíte kupovat."

Thun se bavil jeho neomaleností a obracel se spokojeně k Nosticovi, jehož tvář byla složena do drobných vrásek. I on se usmíval kyselými ústy, ale zatřepal dlaní: „Zhýčkáte je! Je známo z dějin, že pravý umělec potřebuje trpět hladem, aby dobře pracoval."

Ruben se zasmál větě myšlené vážně jako vtipu.

„Společnost stejně ušetří! Zrušil jsem výroční ceny. Ale doba, kdy jste viděli v malíři jen učitele za tři zlaté za hodinu, minula."

„Tři zlaté?" vrtěl hlavou Nostic. „Vy ve všem přeháníte."

Brzy se rozloučil a odcházel. Žáci uctivě vstali. Ale hrabě Nostic, ačkoli je viděl, se nedovedl přimět, aby jim odpověděl na pozdrav.

„Koupí vašeho Kolumba," šeptal Thun Rubenovi. „Slíbil mi to."

Ruben si dával pozor, aby příliš neprozradil své uspokojení – lehce se uklonil; a protože to byla příležitost k útoku na další pozice, přizval pohybem hlavy blíž profesora Gruebra, přítele, jenž o jeho soutěžním obraze napsal do Bohemie nadšený článek.

„Co jste říkal poslední výstavě, profesore?"

„Skvělé práce z Mnichova, z Düsseldorfu, z Berlína. Ale kde zůstala Praha? Čeká tu na vás, řediteli, perná práce."

„Nechtěl byste mi pomoci?" opáčil pohotově Ruben a otázka platila zároveň Thunovi jako žádost o souhlas. „Akademii dělají profesoři, ne žáci. Hledám učitele pro dějiny umění. Důležitý předmět! Potřebuje rozhled, širší měřítko, než jaké dává Praha."

„Myslím, že nebude obtíží," soudil Thun.

Ruben ztišil hlas: „Nejvíce by ovšem svědčil průvan krajinářské škole. Psal mi včera švagr Haushofer. Byl by ochoten přijít. To by byl, pane, profesor!“

„Znám jeho alpské krajiny. Znamenitý moderní malíř!“ přizvukoval vděčně Grueber.

„Co se týče krajinářské školy, máte pravdu – jenže…“

„Vím,“ pochopil Ruben, že tento plod dosud nedozrál, a rychle se zatvářil šlechetně: „Nerad bych tomu starému dobrákovi Mánesovi ublížil. Jde mi jen o to,“ přidal jedovatě, „aby on neublížil našim žákům.“

„Co říkáte Josefovi?“ s opravdovou zvědavostí se zeptal Thun.

„Nu,“ zaváhal Ruben, ale hádaje opět Thunův názor, rozhodl se pro další ušlechtilou pózu: „Věnoval jsem mu jeden z ateliérů pro nejvyspělejší žáky. Bohužel, trpí zbytky špatného vedení.“

Josef seděl stále bez hnutí; když však postřehl, že se k němu Thunova tvář pootočila, zneklidněl.

„Znám vaše kresby,“ pokoušel se ho zadržet Seibertz. „Delikátní! Viděl jsem také návrhy kostýmů pro zpěvačku Tučkovou. Láska?“

„Ne, nahodilá příležitost,“ odbyl ho Josef a prohodil k Havránkovi, jenž seděl nedaleko: „Páni si hrají do karet…“

„Četl jsem Gruebrův článek,“ řekl Havránek česky. „Tvrdí, že všechno, co je v Čechách dokonalé, postavili Němci.“

„Prosím?“ otázal se karikaturista.

„Nic, klepy,“ usmál se Josef.

V druhém hloučku, kde seděli vedle sebe oba Mánesové, vyprávěl Clarot o rodině Sylva-Taroucců, kterou nedávno portrétoval: „Zajímavé! Z těch tří bratří je každý zcela jiný, ale pro umění hoří všichni. A nejsou bez talentu!“

Unavená tvář Antonína Mánesa při zmínce o přátelích ožila a jeho bledá skráň se podlila nachem. Od chvíle, co sem vkročil, mrazil ho pocit příkoří. Utěšoval se, že vypovězení krajinářské školy bude posledním Rubenovým výpadem; ale i nadále se

setkával s nepřátelstvím, jen ledabyle zastíraným shovívavostí. Byl nyní stále nemocný, ale nedopřál si oddechu, jako by tušil, že čekají, aby mu vyrvali práci, jakmile jeho ruce zeslábnou. Přišel i na tento večírek, ač se předem lekal sebevědomého smíchu nepřátel. Šťasten se přimkl k několika známým a přivítal rozhovor o lidech, kteří mu byli milí.

„Nejvíc talentu má Ervín," odpověděl Clarotovi. „Ale také nejméně času. Přestavuje právě starý zámeček v Čechách na Moravě."

„Proto asi mají takové finanční potíže," poznamenal Clarot.

„Zámecký pán," usmál se Antonín Mánes, „který se toulá po krajině a maluje hrady a zbořeniny, obyčejně nerad vymáhá robotu."

„Hraběnka Leopoldina byla nedávno u mne," upozornil na sebe Václav a naklonil se ke Clarotovi, „a žádala mě o kopii vašich portrétů. Ale myslím, že by taková práce byla už pro našeho Josefa."

Mladí malíři se semkli v hlouček a jejich rozmluvy měly odlišné náměty; hovořilo se o úspěchu českého plesu a zvláště o premiéře Svobodovy hry Škréta, v níž se chvála českého jazyka a umění pojila s výsměchem cizácké nadutosti.

„Urozená společnost tam ovšem nepřišla," zjišťoval Havránek.

„Ta musela na zkoušku řetězového mostu," oznamoval drobný hubený Herold a smál se zlomyslnýma očima: „Napřed šlo sto padesát volů. Teprve potom ostatní vznešení hosté."

Přisedl k Josefovi, uhasil doutník a hned si zapálil druhý.

„Nejsem s hostitelem moc zadobře. Ničím proto soustavně jeho doutníky."

„Hotovo?" ptal se Josef Seibertze nedočkavě.

„Ještě okamžik," prosil Němec. „Vadí mi, že jste tak nápadně podoben Lisztovi."

Josef tedy opět strnul.

„Pojedeš do Kutné Hory k oslavám Petra Brandla?“ oslovil Herolda.

„Brandl?“ vzpomínal karikaturista. „Velký pán, že?“

„Zemřel chudý. A k hrobu ho provázeli havíři. Znáte jeho obrazy u Jakuba a v Břevnově? Dokázal vdechnout život i oltářům.“

„Ještě nevíš, jestli nám ho Grueber uzná,“ hořce se zasmál Herold. „Ale pojedu, to je samozřejmé.“

Seibertz konečně odložil tužku a Josef jako zbaven pout vstal a protáhl se. Byl rád, že se může vrátit k otci.

Právě přišel doktor Čermák, který se jako vždy pozdě dostal od nemocných. Pozdravil Thuna a pak se zastavil u Mánesových.

„Tu mám své pacienty pohromadě,“ tiskl si s dobrými přáteli ruce.

„Quido přinesl domů několik výkresů vašeho Jaroslava,“ řekl mu Josef. „Víte, že ten chlapec znamenitě kreslí?“

„Je mu teprve deset let,“ pokrčil rameny lékař, ale byl chválou potěšen. Pohlédl pátravě na Josefa. „Vypadáte líp. Nakonec vám horské podnebí na Hradčanech svědčí? Jak se vám tam líbí?“

„Pěkný strop v severním křídle a zajímavý čínský kabinet,“ odpověděl Josef vyhýbavým žertem. Dodal tišeji: „Tatínkovi se chodí špatně do Prahy – a ještě hůře zpět.“

Oba usedli ke stolu bratří Mánesových.

„Pustíte mi Josefa v létě do Solné komory?“ obrátil se Antonín na lékaře. „Bojím se těch mlh…

„Co mohu dělat? Je to povinná pouť všech umělců, ne?“

Přistoupil Thun, aby nalil Čermákovi čaj.

„Víte, co mi právě svěřil Ruben?“ Jeho otázka platila všem u stolu a zvýšil ještě hlas, aby ho zaslechli i mladí. „Přečetl si německý překlad Rukopisů a chce provést s akademií jejich ilustraci. Podivuhodné, jak ten člověk splynul s naším prostředím, co?“

Mladí malíři, kteří stanuli za křesly svých učitelů, se na sebe potměšile podívali.

„Zaměstná vás to všechny," ohlédl se po nich Thun.

V té chvíli přistoupil i Ruben.

„Slyšeli?" vítězně pohlédl na žáky. „Čekají úkoly! Tkadlíkovy doby jsou tytam!"

Několik plachých hlasů se zasmálo, zato několik obličejů se ani nepohnulo.

„Dost teologie na plátně!" strhoval na sebe Ruben pozornost celého salónu. Uvedeme na obrazy nádherné divadlo dějin! Pryč s manýrou!" pronášel zvučným hlasem hesla, o nichž věděl, že musí mít úspěch. „Nechci otrocké napodobování. Zítra vyhodíme starou galerii na půdu!"

Nepříjemné ticho zatrnulo nad stolem.

„Když dovolíte," ozval se náhle k překvapení všech Antonín Mánes, „vzal bych si několik věcí pro krajinářskou školu. Je v nich tradice našeho domácího umění."

„Nejsem proti mistrům," uklonil se ironicky Ruben, „mluvím proti kopírování. Chci Praze vychovat desítky dobrých malířů."

„Jaký rozdíl!" přispěchal mu na pomoc Thun. „Bergler říkával, že je v Čechách místo pro jediného malíře – a tím byl on sám."

„Nebezpečnější byl ten váš Tkadlík, když chtěl, aby se všichni modlili, jak on předříkával," smál se zlomyslně Ruben.

Bylo zde mnoho Tkadlíkových žáků. Kradmo na sebe pohlédli, provinilí, že nemají odvahu k obhajobě. Ale tiše zazněl opět hlas Antonína Mánesa: „Tkadlík znamenal pro naši školu mnoho. Snad nevíte, že zavedl studium lidského těla a žáci že se konečně dostali ke štětci."

Ruben přimhouřil posměšně oči.

„Pokud vím, krajinářství mnoho nepřál."

„Pravda," přiznal Mánes. „Ale měl k přírodě úctu. Učil žáky lásce k ní a především k umění."

Thun obezřetně pozoroval výraz obou soků.

„Fanatikové bývají sice škodliví," zasáhl smířlivě, „ale Tkadlík byl výjimkou."

Ruben byl však dotčen odporem, s nímž se potkal, a považoval za vhodné učinit roztržku ještě zřetelnější.

„Ty jeho figury na plátno nepatří. A v jakém stavu nechal pražské krajinářství? Darmo mluvit!“

Vyslovil to nedbale, jako nahodile, ale všem bylo jasno, že pronáší odsudek. Josef viděl, jak otec rychle posunul brýle z čela na oči a jak bolestně sevřel víčka. Vzplanul v něm hněv.

„Krajinomalba byla v Čechách vždycky sirotek,“ řekl rozechvěle, „protože ji nikdo nedovedl spravedlivě ocenit. A to platí dodnes!“

Ruben pochopil útok a zbrunátněl v tváři. Sežehl mladého smělce užaslým pohledem a hned se pomstil.

„Až se české krajinářství naučí novému slohu, nabude snad úcty, které dosud nezasluhuje. Není-li pravda?“ obrátil se k Thunovi, jako by ho vyzýval, že je čas k zaujetí otevřeného stanoviska.

„Ano,“ přiznal tedy Thun barvu. „A to všecko nám musí dát Mnichov i Düsseldorf ve vaší osobě, řediteli.“

„Rozuměl?“ obrátil se Ruben, zdánlivě nezranitelný, k Josefovi už opět se shovívavým úsměvem.

Josefovi se drala na rty slova vzdoru. Ale zkrotil svou vznětlivost. Obával se o otce.

Thun – jako by nebylo právě vysloveno tolik závažných věcí – začal hovor o paroplavbě, která nyní usnadní návštěvu drážďanských sbírek.

„A tam je Raffaelova Sixtinská madona!“ zvroucněl Clarotův hlas a Václav mu opět přizvukoval.

Nálada večera se však potrhala a těžce se spravovala pracnými stehy zdvořilosti.

I Josef se usmíval, jako by se nebylo nic přihodilo, aby otce oklamal. Ale z jeho zešedlých tváří a z těžkého přivření víček četl předzvěst, které se lekal.

„SMRT LUKÁŠE LEYDENSKÉHO“

Když se dával Josef přes Budějovice a Linec na svou první větší pouť, do hornorakouských Alp, bylo otci líp. Postaral se ještě – jako každého roku – o letní pobyt svých žáků na zámeckých sídlech a sám se uchýlil do Vrchlabí. Ale duchem byl s Josefem a on to věděl. Putoval v otcových stopách, většinou pěšky, přespával v nejlevnějších hospodách a na samotách u dobrosrdečných lidí, udiven velebností horských obrů, hloubkou údolí, vodami Travenského jezera.

Antonín Mánes učil především svým bystrým a láskyplným pohledem. Při práci dovedl dlouho mlčet; ale rozhořával se, když se utábořili pod některým hradem, a byl jako doma mezi studenty, s nimiž se tam často setkali; zpíval, smál se, omládl – a malířské lekce se stávaly zároveň hodinami českých dějin. V době, kdy studoval v Praze teologii Bedřich Sylva-Taroucca, chodíval na výlety s nimi a jeho vlastenecké zanícení mělo na Josefa přesvědčivý vliv. Studenti deklamovali z Kollárovy Slávy dcery, z Čelakovského Ohlasů a verše Máchovy, jejichž bolestná vroucnost Josefa rozteskňovala jako hudba.

V těch letech zmizely z otcových pláten kulisy vymyšlených krajin, jak je dělali také všichni ostatní malíři. Opravdové přátelství s českou přírodou jej vedlo na nové cesty. Když nyní stanul Josef tváří v tvář bývalým otcovým námětům, bylo mu, jako by v jediné

chvíli prožíval léta jeho zápasů. Bez nich byl by snad i jeho syn viděl dodnes celý horský kraj jenom v obvyklém trojzvuku staré školy; teplou hněď v popředí, lesy modré a studenou zeleň dálek.

„Poznal jsem," opakoval mu však vícekrát otec, když po hodinách společné práce usedali k odpočinku, „že ve svých obrazech nevystavujeme pravdu. Malujeme je ne podle přírody, ale zase podle jiných obrazů. Už kdysi Leonardo nazýval takové malíře ne syny, ale – vnuky přírody."

Josef chápal, ale věděl už tehdy, jak je nesnadné odpoutat se od navyklých způsobů, a jak ten, kdo se toho odváží, často sklidí výtku neumělosti nebo neúcty k velkým vzorům.

„Nezdá se ti, že má zeleň zcela jiný odstín, když se blíží déšť?" zasvěcoval ho otec do svých úvah. „A všiml sis, jak je při zemi vzduch hutnější než nahoře?"

Nejenže přestal malovat dosavadní neskutečné krajiny, ale volil též nové neobvyklé pohledy, prosté, a tím obtížnější úseky, chudé domky na předměstí, kus zahrady, slap na potoce. A jak ubývalo z jeho obrazů okázalosti, tím upřímněji se dovedl vyzpovídat.

„Jen pracuj co nejpoctivěji," bývala jeho rada, „tak poctivě, až tě to bude bolet. Když tak dokážeš začít, práce sama už tě bude učit, jak dál."

Na to všechno vzpomínal Josef na alpských toulkách. Několikrát se přistihl, jak zamyšleně říká, v představě, že má otce vedle sebe: „Co myslíš? Souhlasíš?"

Předkresloval si věrné obrysy všeho, co viděl; to se nad nim ještě vznášela pečlivá Tkadlíkova dlaň. Pak kresby koloroval; dával stráním žluť slunečního svitu a modravý stín. Když se pustil do olejů, nanášel na plátno barvu úzkým tvrdým štětcem, jak ho tomu naučil otec. „Je to tak opravdu?" zaslechl však jeho hlas, když chtěl skončit. Zavřel pevně oči a znovu je pomalu rozvíral. „Máš pravdu, tatínku. Lhal jsem." Zeď, kterou viděl šedivou, měla náhle v slunci žluté, zelené a růžové skvrny. Připsal rychle opravnou po-

známku. Ale pak se rázně rozhodl a začal znovu. Volil odvážněji, ne už, jak věděl, že se má malovat, ale jak vskutku viděl. Šeď zdiva se liší od šedi dřeva. Jaký jsem malíř, že to rázem nepoznám?

Jak zřídl večer vzduch! I barvy se uvolnily a rozložily do lomených tónů. Ruka byla lehčí. Josef pracoval rychleji, ale vroucněji. Poprvé se mu zdálo, že prožívá záblesk tvůrčího rozechvění a cit že vede jeho dlaň k samostatnosti.

Večer po takových chvílích býval šťasten. Někdy se sešel na noclehu s jinými malíři. Žertovali s ráznými vesničankami, zatančili si, zpívali až do hvězd. Josefa vzrušovala blízkost dívčích těl i polibky ukradené při čerpání vody. Ale silnější mileneckou radost zažíval v slunečním dni nad plátnem, když se mu podařilo dostat se o kus dál k pravdivé tváři přírody, k její pleti, ke skryté kráse, kterou objeví jen oči nejodvážnější.

Brzy se mu stýskalo po Praze, po domově. Otcovy tušené otázky ho vedly do české krajiny. Hvězdy na chladném nebi mu vracely vzpomínky na jiné polibky. Jeho kniha lásky neměla dosud mnoho kapitol: byly krátké, neukončené, ale všechny horké a vzrušené okouzlením celé bytosti. Do teplé vůně sena si šeptal dívčí jména, ale často nedořekl, nedomyslil. Únava zaháněla neklidné sny. Ráno se probouzel svěží jako horský ručej.

Dny se prodlužovaly a obava, jak je s otcem, rostla. Jednoho jitra dal Josef sbohem vysokým stráním nad jezerem, večerům letních vichřic i nocím alpských dívek a českých snů. Vrátil se domů.

„Hleďme," řekl otec, když zasedl s Josefem nad malířskou žeň. „Alpám přibylo barev!"

Byl rád, že to otec poznal.

„Nejvíc si cením toho," pravil Antonín Mánes, když listoval studiemi, „že jdeš vlastní cestou. Provedli bychom hloupost, kdybych tě stále vedl za ruku."

Mínil, že některou ze skic by mohl syn připravit pro výstavu. Ale Josef měl už od minulé zimy rozpracované ve školním ateliér-

ru dva obrazy. Práce na nich šla kupředu zvolna: studie, kompoziční návrh, barevná skica, pokus o malbu – a nový kompoziční návrh… Pomalý postup byl vítanou záminkou pro Rubena, aby mohl plísnit mladíčka, který se mu opovážil u Thunů vzdorovat. Protože se potřeboval pochlubit co největším počtem žákovských obrazů, podezíral dokonce mladého Mánesa, že zdržuje práci úmyslně.

„K ďasu, jak dlouho se s tím ještě budete párat?"

Josef bledl hněvem, kdykoli na něho Ruben promluvil.

„Nejsem spokojen s krajinou v pozadí a s postavou hrobníka," vysvětloval. „Zdá se mi to příliš divadelní, málo přirozené…"

„Cože?" přivolával Ruben hlučným smíchem ostatní žáky. Bylo to opravdu nepochopitelné pro učitele, jenž svým svěřencům s oblibou předpisoval jako námět rodný kraj loupežníkův.

„Rád bych dal," přemáhal Josef vzrušení, „tomu hrobníkovi pravdivější lidskou tvář –"

„Jenže do výstavy nebudete hotov," zesměšňoval ho Ruben, „a to je pro vás nejhorší vysvědčení!"

Po každé takové potyčce se Josef pouštěl rvavě do práce. Nedovedl však být se sebou spokojen tak snadno a rychle jako druzí. Ne ukvapená hbitost, znal otcovo přikázání, ale vytrvalá svědomitost! Nechtěl malovat, cokoli by mu vyšlo, ale svou přesnou představu.

Na prvním obraze čekal starý hrobník u otevřeného hrobu na pohřební průvod, blížící se od kostelíka. Truchlivý námět. Ale Josef opustil dusivá mračna z prvních skic a vyjasnil výjev světlem smíření – jako by sám sebe připravoval a posiloval.

A druhý obraz? Smrt Lukáše Leydenského. Přál si v něm znázornit chvíli, kdy se dal nizozemský malíř – jednoho podzimního dne roku 1533 – vynést z domu, aby mohl zemřít tváří v tvář slunci. Myslil na otce už při desítkách náčrtů i pak, když se dal do práce olejem. Myslil na něho, i když si představoval mistra Lukáše s jinošským výrazem, sklíčeného předčasným koncem, ale v uměleckém

zanícení, napřahujícího dlaně k světlu, jež dává životu krásu. Malířskou oslavou slunce a jeho posvěcující záře hlásil se syn k otcovu odkazu.

„Tuším, proč jste si tento námět zvolil," hádal Ruben. „Lukáš Leydenský byl jeden z prvních, kdo se obrátili od církevních námětů k světským. Malá demonstrace, co?"

„Zaujal mě osud opuštěného umělce na sklonku života," řekl s dráždivým klidem Josef.

„Nebyl to zvlášť velký malíř."

„Rembrandt dal za několik jeho listů celé jmění."

Ruben ukázal na šlechtice opírajícího se pěstí o zídku; měl soustrastnou tvář, ale pohled bezcitný.

„Koho představuje tato postava? Kdo to je?"

„Kdosi – blízký," pokrčil Josef neochotně rameny.

„Na prvních skicách se tvářil soucitněji."

„Změnil jsem pojetí. Lépe jsem toho člověka pochopil. On čeká na malířovu smrt."

Mladická útočnost čelila Rubenově pýše. Ředitel větřil jinochovo nadání; ale současně pokračovalo tažení proti otci Mánesovi. Nebýt jeho nemoci, byl by možná odstraněn dřív a surověji. Ale jeho stav se rychle horšil a Thun, vládce akademie, čekal. Čekal právě tak jako šlechtic nad mistrem Leydenským. Pozoroval smrtelný zápas, tvář staženou do soucitné masky, ale skrývaje rozhodnutí v sevřené pěsti.

Pražská malířská obec šla ze smutku do smutku. Zemřel chudý Friese a na jeho pohřeb – jako často jindy – muselo se vybírat na ulici do talíře, za nímž stál „němý žebrák", víko na rakev. Pak náhle odešel srdečný Clarot. A nejkrutější ranou pro všechny byla smrt doktora Čermáka.

„Jediná útěcha," smiřoval se otec Mánes se smutnou novinou, „že tam je o rodinu postaráno. U nás bude hůř. Všechno bude, Pepi, na tobě. Štěstí, že ti nebe uštědřilo dobré srdce."

Dlouho už u Mánesů věděli, co váží zlaťák na dlani. Bylo těžké prosit o almužnu; mánesovskou hrdost zesiloval ještě pocit křivdy. Místo otce dávala hodiny Amálie. A Josef opět nedokončil své dva obrazy, protože přijal portréty, za něž nemohla rodina oželet honorář.

Mrzelo ho, že byl na zahájení výstavy jen divákem; mrzelo ho dvojnásob, že mu rozezlený Ruben nařídil odnést obrazy z akademie domů.

Otec však před nimi nezesmutněl.

„Výjev mluví. Je to drama. Jak to, že s tebou není Ruben spokojen? Proč tě vlastně nemá rád? Pro těch několik slov u Thunů?"

„Doneslo se mu, jak jsem ocenil jeho Kolumba."

„Bylo to tak zlé?"

„Celkem nevinné," chtěl Josef otce pobavit. „Řekl jsem jednoduše, že je to snůška trapností."

„Považuje svůj obraz za geniální dílo a mnoho lidí ho v tom utvrzuje," potřásl otec vážně hlavou.

„Poklonil bych se třeba úhlavnímu nepříteli, kdybych před jeho obrazem cítil úctu. Ale Rubenův Kolumbus velikost jen předstírá," rozhorlil se Josef. „Plavci na lodi hrají divadlo. Čekám každou chvíli, kdy začnou zpívat operu. Ruben má zvláštní dar přesvědčit druhé o svém umění. Ale co až nebude stát vedle svých obrazů?"

„Máš pravdu. A proto pojď!" smutně se usmál otec. „Dokud jsme živi, je líp starat se o opravdovou dokonalost a ponechat dílu, aby pak mluvilo samo."

Prohlíželi spolu podrobně celý obraz.

„Je to studené a tvrdé, viď?" obviňoval se.

„Máme obyčejně v nitru víc, než dokážeme vypovědět," řekl vážně otec, dívaje se na bolestné vzrušení Lukášovy tváře. A dodal tiše: „Přál bych si, aby se oba obrazy octly aspoň na příští výstavě." Odvrátil se. Ale ti dva si rozuměli, i když si ledacos zastírali nebo se tvářili nechápavě, aby jeden druhého nezarmoutil. Měli se nyní

ještě více rádi; ale neřekli si to, ze studu za lásku, kterou cítí živí, když znají navzájem své utrpení.

Studené dubnové noci se ještě tiskly k okenním tabulkám, když Josef dokončil obě díla. Ne, to nebyly obrazy na náhodné motivy; oba byly kusem jeho života. V smutném očekávání hrobníkově bylo ticho, které se rozhostilo příbytkem, když otec podléhal novému záchvatu. V tklivém světě okolo Lukáše se třásla únava neprospaných nocí a tajeného pláče.

Květen šel už výbojnými kroky Jelením příkopem, když Josef odnášel obrazy do výstavní síně.

Otci se tehdy udělalo náhle lépe. Provázen Amálií vypravil se na zahájení, aby viděl a slyšel, co se bude o obrazech mluvit. Byl spokojen; znalci se zastavovali a sdělovali si, jak mladý malíř znamenitě dovedl tónově spojit popředí s dálkou v Hrobníkovi a jak uměl prosvětlit stíny v Lukáši. První obraz, při němž několik hlasů připomnělo Máchu, koupil Schwarzenberg, o druhý si řekla paní Leopoldina Sylva-Tarouccová. Tři sta šedesát zlatých najednou! U Mánesů byl svátek.

Všichni blahopřáli dojatému Antonínovi k synovu úspěchu, i Palacký, i paní Leopoldina, která vyprávěla, že zámeček v Čechách má už novou terasu, a zvala ho, aby si tam přijel na podzim odpočinout. Vracel se na Hradčany znaven, ale radostněji, než kdyby se dočkal ocenění vlastního díla.

„Do největšího sálu na zámku," vyprávěl doma potěšen, „chtějí prý umístit velké rodinné portréty. Jistě je objednají u Josefa, když se na výstavě tak vyznamenal."

Když večer v pokoji se synem osaměl, přemohl svou zdrženlivost a řekl: „Kdo ví, jestli dnešek nebyl poslední září mého života."

Josef mu to spěchal vymluvit, ale on ho umlčel nezvykle vážnými slovy: „Jsem podoben tvému Lukášovi a ty to víš. Možná že jsem byl dnes naposled z domova. Ale mým světlem je víra ve tvou budoucnost, chlapče. Střež ji, opatruj, budu ti žehnat."

Josefovi vstoupily slzy do očí.

„Promiň," řekl otec. „Nemluvme už o tom. Dobrou noc."

Větve keřů na srázech Jeleního příkopu ztěžkly v příštích dnech barvami. Cesty lákaly do léta. Ale Mánesovým dětem vháněla připomínka vycházek s otcem do duše úzkost.

Skromný příbytek byl i za horkých dnů tmavý a nehostinný. Lékaři zůstávali stále dlužni odpověď na otázky plné obav. Jen matka však podléhala strachu a plakávala.

Jednoho z posledních červencových dnů se přišli žáci zeptat na učitelovo zdraví. Donesli Havlíčkův článek z Moskvy, vyprávěli o stavbě železnice, chtěli potěšit svého učitele novinou, že Tyl bude uvádět české hry. Usmíval se jejich výmluvnosti; vděčně přijímal závan života.

„Vidíte," pravil namáhavým hlasem, „rosteme, sílíme. Ne, my nepatříme do hrobu."

Josef doprovázel spolužáky k bráně. Dovedl se zapřít a lehce s nimi žertoval. Všiml si, že mu žádný nedokázal říci slovo naděje.

Když se vrátil do pokoje, otec klidně dýchal; ale jeho tvář měla nezvyklý výraz. Moudrost a nová oduševnělost v ní náhle byla, nadhled nad životem, průzračný výraz světců. Nikdy se nezdál Josefovi otcův obličej tak krásný.

„Je mi dobře," řekl tiše, jako by zaslechl nevyslovenou otázku. „Ještě něco spolu stvoříme." A po chvíli: „Člověk v umění začíná stále znovu."

Josef přisvědčil a tiše se vzdálil. Zastavil se u matky. Amálie právě přiběhla unavena z hodin, ale chlubila se, že prodala tři své krajinky.

„Jak je otci?"

„Mnohem líp."

„Připomíná pořád," poplakávala matka, „kdo se nás ujme. Napište prý do Děčína, jeďte do Vrchlabí ke Kablíkům, pošlete Quida do kláštera…"

Když Josef osaměl v pracovně, přepadla ho úzkost. Rozhlédl se po stěnách ozdobených otcovými obrazy. Ale neutěšoval se. Jak to, že byli všichni slepí a neviděli, co jim svým štětcem nabízí?

Měl oči čisté a pokorné. Zamiloval se do české krajiny.

Pracoval, studoval, trýznil se. Ano, tu už sluneční paprsek a jeho účinek zajímal otce víc než sebemalebnější zřícenina. Věděl, že mezi okem a barvou se chvěje vzduch. Do objednaných obrazů se tak silný zážitek nikdy neodvážil vložit! Ale do studií, o nichž věděl, že je dělá jen pro sebe, ukládal pravdu přírody a pravdu o sobě. Čeho jste se mohli od něho dočkat, kdybyste ho byli posílili porozuměním! Ale vy jste mu platili cizotou, pohrdáním, krutostí.

Josef vyběhl do zahrady a sestupoval po svahu příkopu. Vzpomínky na bohaté toulky s otcem šly opět s ním. Dotýkal se stromů, keřů, větví planých růží, brodil se vysokou trávou a hladil dlaněmi vše, co k němu dosáhlo, jako by zdravil celou přírodu, otcovu lásku, a jako by ji prosil, aby zachytila odcházející život. *Tatínku, uzdrav se!*

Náhle se ozval vysoko za ním prudký Amáliin výkřik.

Josef se otočil a rozběhl se rychlými kroky nahoru. Amálie stála na pěšině a bezvládně se opírala o strom. Když stanul Josef před ní, řekla hlasem šedým jako popel: „Tatínek nám umřel."

Padli si do objetí. Podivil se, že mu to Amálie dovedla říci bez pláče. Ale sám měl tvář jako vytesanou z kamene.

Velké bolesti jsou milosrdné; nejdříve vždy omráčí.

ROZCHOD S AKADEMIÍ

Mladá Praha se rozhořívala tajeným napětím. Množily se letáky a brožury, v nichž bylo psáno: „Stojíme tam, kde Francie roku 1789."

Blížící se oslava půltisíciletí Karlovy univerzity byla příležitostí vzkřísit českou historii a ukázat ji světu. Metternichova policie cpala do tašek patrony a Vídeň poslala do Prahy jako místodržitele arcivévodu Štěpána. Pražané ho uvítali, jak bylo nařízeno, pochodňovým průvodem; ale byla to zároveň první manifestace češství. Lidé se radovali nad svou odvahou, s níž místo obvyklého „Hoch!" volali poprvé „Sláva!"

Klementinum mělo však silné zdi. Malíři se sice poučili z Palackého Dějin, rozbřesklo se jim i nad husitskou dobou a pokusili se o nové náměty; nebylo však rozdílu mezi císařem Albrechtem a českým knížetem a jen palcát odlišil táborského bojovníka od valdštejnského zbrojnoše. Rubenovu dohledu nebylo možno uniknout. Po Rukopisech přišel s plánem na ilustraci Sborníku národních písní, ale sám žákům předkresloval a nutil je k přesným kopiím. Nad baladou o Břetislavovi se Josef poprvé zamýšlel, jakou tvář dát českému rekovi a jak ho obléci. Ale hned při prvních skicách se dostal do nového sporu s Rubenem, který mu určil jako vzor Adolfa Nassavského od německého malíře Cornelia.

Od otcovy smrti přešla Josefova lítost do vzdoru. Nešetřil pohrdáním vůči Rubenovu dílu, jehož sláva byla uměle zveličována.

„Zdá se mi," opravoval chválu Rubenových nohsledů, „že jsem našel v Kolumbovi hlubší smysl. Víte, kdo je ten objevitel? Sám Ruben! A na obzoru? Země pravého umění! A ti plavci, kteří se kají z nedůvěry a poníženě mu líbají šat? Nejsme to nakonec my? Aspoň v jeho očích?"

Slabší žáci si zabezpečovali místo na akademii tím, že řediteli donášeli. Ruben nedal nikdy najevo, že se o výrocích mladého Mánesa dověděl, ale jeho nevraživost dávno už převážila obavu před Josefovým talentem.

Ještě se neslehl rov Antonína Mánesa na Malostranském hřbitově, když přibyl na pražskou akademii Rubenův švagr Haushofer.

„Konečně dostane krajinářská škola pořádného profesora!" prohlásil Ruben studentům, jako by zapomněl, že jsou mezi nimi dva Mánesovi synové.

Zazlíval Josefovi jeho vlastenecké smýšlení a nakonec začal pochybovat i o jeho nadání a vkusu. Mladý Mánes si nikdy nedovedl zvolit zvučný heroický motiv. Co se to zase objevilo na plátně v jeho školním ateliéru? Setkání Petrarky s Laurou. Neděje se při něm nic – jen mladý muž se dívá na klečící dívku… Hlupák, myslil si o Josefovi Ruben. Sám si podkopává půdu.

„Co si vlastně, člověče, od toho slibujete? Malujete se s tím, jako byste dělal nejmíň bitvu tří císařů."

„Petrarca byl králem básníků," pokrčil Josef rameny. „Jeho přátelé byli Dante a Boccaccio."

„Děkuji za poučení. Ale jaký dějinný význam má tohle setkání?"

„Petrarca napsal o Lauře několik set básní."

„Co vím, byl to ješitný nedůtklivec. Laura měla asi deset dětí a on taky, ale nemanželských. Co se tedy stalo v tom kostele tak pozoruhodného?"

„… stal se kořistí lásky velmi prudké, ale poctivé a jediné," zacitoval Josef tiše odpověď.

Mohl by toho říci mnohem více. Že si zvolil toho mladého Itala, protože byl ztělesněním boje za krásu. Že si ho zvolil z touhy po lásce, kterou chtěl vložit do šťastné velkopáteční chvíle v avignonském kostele, že chtěl pochválit krásu všech dívek, které sám potkával, a vyzpovídat se v rozzářených zřítelnicích básníkových ze všeho okouzlení, které mu ženy dávaly. Ani tento obraz nebyl pro něho jen úkolem, ale vyznáním.

„Je to nuda," ušklíbl se Ruben, „a ne historická malba. Takový mladý člověk a nechápe, co si doba žádá."

Josefovu vznětlivou mysl nabubřelý ředitelův tón dráždil, ale jeho hrubost ho oněmovala. Ruben však z jeho mlčení hádal, že mladík, jenž se opovážil hodit kamenem po jeho triumfálním pražském nástupu, se dostává do jeho moci.

„Mladý muži," řekl jako velmož žebrákovi, „chcete-li to někam přivést, zapomeňte na rodinnou tradici, která vám čerta pomůže, a podřiďte se dobrým vzorům!"

Josef se k němu prudce otočil. Ruben v něm zraňoval otcovu památku a to bylo stále nejcitlivější místo jeho nitra. Chtělo se mu křiknout a pomstít se Rubenově samolibosti. Ale jeho tvář, plná panovačnosti, mu současně vybavila otcova slova: Ne hněv, práce! Obrátil se k plátnu na znamení, že považuje hovor za zbytečný.

Slyšel, jak Ruben ještě něco zasyčel. Po chvíli se ozval jeho posměšný hlas z vedlejšího ateliéru za přepážkou. Baví asi žáky na jeho účet.

„Kláro!" vykřikl Josef. Modelka se ozvala.

„Přijďte za mnou, až budete mít čas," řekl úmyslně nahlas, aby to Ruben slyšel. „Uděláme novou skicu. Začínám znovu!"

Otcovou smrtí pozbyli Mánesovi právo na byt při krajinářské škole a našli si nový ve Spálené ulici, v čísle 75, nedaleko domu, kde se Antonín Mánes narodil.

Den začínal i končil matčinými slzami; protože si za otcova života často na jeho povahu stěžovala, Josef jí tak bezmocný

žal často až zazlíval. Všichni sourozenci se cítili dospělejší, a ač zraněni, hledali síly, aby dokázali čelit neštěstí. Když při požáru u Schwiednerů shořelo i loutkové divadlo, drahé všem, ani Quido už nezaplakal.

Amálie však neviděla kolem sebe nikoho, kdo by jí pomohl nést tíhu boje o chleba. Začala se starat sama. Přinutila matku k žádosti o podporu, našla Josefovi zakázky na portrét a kondice u Kouniců. Sama běhala z hodiny do hodiny.

Společnost přidělila vdově skromnou penzi a hraběnka Leopoldina z úcty k Antonínu Mánesovi uspořádala mezi známými sbírku. Amálie to nepovažovala za almužnu. A v pevné víře, že by si to otec také přál, použila části peněz k výpravě všech sourozenců do Drážďan, aby pomohla bratřím překonat smutek a podnítila je k další práci.

Poprvé viděli město, jehož panovníci si umínili vybudovat novou Paříž a které po válce dorůstalo opět do krásy. Nedávno bylo dostavěno dvorské divadlo, nedaleko něho strměla vzhůru věž chrámu s desítkami soch, jiná věž hlásala slávu královského paláce.

Na vlastní oči, tváří v tvář, viděli Mánesovi v Johanneu díla, o nichž jen slyšeli nebo která znali ze špatných dřevorytů. Čím se mohla pochlubit Praha? Dürerovou Růžencovou slavností na Strahově, kterou strýc kopíroval, a jedním Raffaelem, v němž i nezkušené oko poznalo padělek. Až zde spatřili slavná plátna, jichž se dotýkal štětec Tiziánův, Corregiův, Rubensův! Vdechovali jejich vůni, studovali barvy, přeli se o odstíny. Hle, krajiny Ruisdaelovy, milované otcem, Rembrandtova Mladá Saskia, Murillova Smrt svaté Kláry! Zde tě učí Tintoretto a zde Veronese, zde Andrea del Sarto, jehož svatou Kateřinu sem dovezli před sto lety z Prahy.

Josef, Amálie, Quido – jdou chvíli spolu, ale pak se rozdělí, ztratí se navzájem, musí se přivolávat, vzpírají se, vlekou jeden druhého k obrazu, který je zaujal. Quido se vytrvale vrací k Wouwermanovým koním.

A pak stanou všichni společně před jediným obrazem.

Průvodce chtěl návštěvníky omráčit chloubou, kolik tisíc tolarů stál, ale Josef neměl pro nic sluch. Připravoval se na střetnutí s tímto dílem vzpurně, skoro nepřátelsky, jeho povaha se lekala přílišné slávy. Nikdo nebyl tehdy tolik chválen i pomlouván jako Raffael. Jedni říkali, že je poezií mezi prózou ostatního malířství, druzí, že je příliš prostý a smutný, a posmívali se mu pro jeho nasládlost.

Amálie důvěřovala v Josefův úsudek a čekala na něj.

„Podívej se," řekl okamžitě s velkým obdivem, „jako by to byl namaloval teprve včera! Všechny tahy jeho štětce zrovna svítí!"

Přiblížila se, ale neschopna bezprostředního okouzlení, zjistila: „Měl dokonale vyschlé plátno. Ten věděl, jak nanášet barvu."

„Zde zůstanu dlouho," řekl Josef. „Jak jen dostal do barev tolik světla?"

Není korunována, říkal si, pohlížeje na Sixtinskou madonu s vlajícím závojem, *a přece je královnou žen.* Z mysli se mu vynořil závěr Goethova Fausta o ženství, nesoucím nás stále výš. *Má prostou lidskou tvář,* uvažoval, *ale září z ní nadzemská něha. Není to jen svit barev,* uvědomoval si. *Je to jistě zář citu, s nímž se mladý mistr krátce před smrtí uchýlil do samoty a počal dílo, které musel, musel stvořit. Co vložil do Mariiných očí, že každému, kdo k ní vznese zrak, odpoví pohledem hluboké a teskné moudrosti?*

„Jednou musíme dál," vyzvala ho Amálie, když se po obchůzce několika sály vrátila opět k Josefovi.

„Raffael stvořil podruhé ženu, nezdá se ti?" odpověděl.

„Bereš to příliš světsky."

„Věděl asi, že je to jeho poslední dílo."

Připomněl si jméno doni Velety, které strýc Václav často opakoval. *Snad byla Raffaelovi modelem,* připouštěl. *Ale vložil do ní jistě všechno, co pro něho žena na světě znamenala – i své rozloučení s ní.*

Mluvil o tom s Amálií, když konečně opustili galerii a v podvečerním chladu se pustili procházkou po terase nad Labem; z pro-

menády, zvané balkón Evropy, shlíželi na vřesoviště na druhém břehu. Quido se nepřestal vyptávat a Josef ho vzněcoval vyprávěním o bolestné citlivosti, kterou si Raffael vykupoval své umění.

„Jeho život visel na vlásku. Bylo mu teprve třicet osm, když umíral, a žena, kterou miloval, byla u něho. Když skonal, Římem prošlo zemětřesení."

Byli všichni tři vzrušeni a nechtělo se jim loučit se s rozechvívající náladou večera.

V královských sadech se zastavili před Balestrovým sousoším Čas loupí krásu.

„Lidskou krásu," řekl Josef. „Ale proti kráse pravého umění je bezmocný."

Po setkání s mistry v Drážďanech se Josef Mánes vrátil k opuštěnému stojanu na akademii se zvýšenou svědomitostí.

Kypěla v něm chuť k tvorbě a byl silný novou vůlí. Ale nachladil se, onemocněl, trpěl horečkami a choroba, která se vlekla přes celou zimu až do března, ho vzdálila od práce. Aby udělal Amálii a Quidovi radost, popsal aspoň dojmy ze společné cesty v několika perokresbách; teprve v pozdním jaru se octl znovu u plátna v ateliéru. Už během nemoci, doma, znovu vážil myšlenku, kterou chtěl vyslovit: Jitřní šero chrámu, tušení jara ve vzduchu, dotek dvou duší… Ještě přísnější vůči sobě než dosud, byl s dosavadní prací nespokojen.

Když uviděl Ruben nový Mánesův kartón, spráskl posměvačně ruce: „Proboha! Vy se s tím ještě mažete?"

Josef se pokusil o vysvětlení.

„Zvolil jsem pro Petrarku jiné místo, blíže zábradlí. Okno vzadu jsem odstranil, abych měl pevnější pozadí. Celý výjev bude pravdivější."

Ruben nechápal míru poctivosti, s níž Mánes k práci přistupoval.

„Slíbil jsem svému učiteli Corneliovi, že přidružím pražskou akademii k velkému proudu historického malířství," řekl vznos-

ně. „Ale pak je tu místo jen pro ty, kdo pracují, a ne pro ty, kdo zahálejí."

„Považuji za nečestné nepokračovat na obraze, v němž jsem nedokázal nejlepší, čeho jsem schopen."

Chladnokrevné drzosti by se byl Ruben možná zalekl. Ale viděl chvějící se mladíkovy ruce a jeho rozčilené rty. *Dnes je příležitost vyrazit z panáčka navždy myšlenku na vzdory.* Přikročil ke kartónu.

„Ta vaše Laura! Vždyť je to česká husička! Kde je v ní trochu středověké urozenosti?"

Sáhl prudce po uhlu a bezohledně začal črtat na Josefův kartón novou postavu dívky, jež se zaklání a ruce vztahuje vpřed.

„A Petrarca? Když to nebyl hrdina, tak ho jím učiňte! To se rozumí, ušlechtilý hrdina, vznešený, urozený!"

A jeho uhel čmáral vedle dívčí postavy ramenatého muže, který si se založenýma rukama a s pyšně vztyčenou hlavou měří krásku.

V Josefovi rostla ze dna bytosti hořkost. Hořkost za surovost, která odsoudila jeho otce na smrtelné lože a poplivala jeho poctivé dílo. Za ctižádost a vládychtivost člověka, v jehož nadání ani upřímnost nevěřil. Za bídu, která hlídala jejich práh, za ponížení almužen, za udřené sestřino mládí. Za domýšlivost, která rozbíjela napadrť jeho malířský sen.

„Tak!" odhodil Ruben uhel. „Tohle teď namalujete a budeme mít pokoj!"

Prudká lítost stoupala Josefovou duší a stiskla mu hrdlo.

„Říkáte vždycky," pravil přidušeně, „že přejete každému žáku samostatný vývoj…"

„Až se zbavíte otcových zlozvyků, až toho budete schopen," připadal si Ruben jako šermíř, jenž odráží kovovým ostřím dřevěnou šavličku. „Dokud jsem tu ředitelem, budete malovat, jak já si přeji. Nu?" ukázal spokojeně i velitelsky na svou kresbu.

Josef Mánes měl v očích mlhu hněvu. Přistoupil několika kroky ke stojanu a ne unáhleně, ne prudce, ale s pevnou jistotou, že

tomu tak musí být, zvedl paži a úderem pěsti prorazil zneuctěný kartón.

Ruben pozvedl obočí a ušklíbl se. Mánesův čin ho překvapil, ale nepolekal; i toto řešení mu bylo vhod. Měl rád potyčky, v nichž byl silnější.

„Bude nejlépe," řekl studeně, „když okamžitě opustíte akademii."

Jen na zlomek vteřiny Josef ustrnul. Ale vzápětí jako by z něho spadla veliká tíha a v nitru se mu rozhostila volnost.

Usmál se jako na přivítanou svobodě, otočil se, a nepohlédnuv už na Rubena, vyšel z ateliéru.

Když se octl před Klementinem, cválala kolem četa kyrysníků. Za nimi běžel houf lidí.

„Co se děje?"

„Dělníci v Porgesce vytloukají továrnu. Rozbili stroje."

„Jak by ne?" dokládali jiní. „Srazili jim mzdu napolovic." Ulice byla plná otázek, křiku, hněvu. Proud lidí strhl Mánesa s sebou. Horečné ovzduší, dýchající vzpourou, rozdmýchávalo v něm rozčilení.

Do pražského bytu Sylva-Taroucců bylo nedaleko. Josef věděl, že komtesa Kristina si léčí poraněnou nohu a že ji zastihne doma.

Mladá dáma, sdílející náklonnost své matky k Mánesovým, byla překvapena Josefovým rozjitřeným výrazem.

„Slečno Kristino, přišel jsem se vás zeptat na důležitou věc," řekl rozčilen, ale s nezvyklou vážností. „Je vám známo, zda trvá paní hraběnka na objednávce rodinných portrétů?"

„Jistě," dívala se užasle do jeho zrůzněné tváře, kterou znala dosud vždy s výrazem úsměvné zdvořilosti.

„Odpusťte, slečno – a počítá paní hraběnka s umluveným honorářem?"

„Proč ne? Ale co se stalo, že se tak podivně tážete?"

„Pohádal jsem se s ředitelem Rubenem. Odjedu z Prahy."

„Ne!" ulekla se. „Snad se ještě smíříte?"

„Ten spor se nedá smířit."

Hleděla na něho nechápavě; hrdost, kterou projevovala rodina chudých malířů, jí byla nesrozumitelná.

„Vy se stále cítíte něčím uražen," řekla soucitně, ale s výtkou, „a pak špatně vycházíte s lidmi. Proč neberete život pokorněji?"

Josefovu tvář zkřivil úsměv, i když chápal, že jsou to slova dobré vůle. „To bych milostivé slečně těžko vysvětlil," řekl. Uklonil se a odešel.

Neviděl už, jak Kristina zavrtěla hlavou a politovala ho slovy, která říkala někdy její matka: „Potrhlý Pepi!"

Venku bylo dosud bouřlivo. V újezdské bráně se náhle objevila děla. Lidé se polekali a připomněli si mrtvé tkalce z nedávných hladových bouří.

Josef nezabočil domů, ale šel s hloučky dál, na Dobytčí trh. Před kasárnami plakaly ženy, jimž zatkli muže a otce. Zvědavci se ptali, ony odpovídaly. Na dvoře už jsou prý připraveny lavice a svazky lískovek. Ale náhle se pohledy zvedly směrem k radnici, odkud třeskly pádné kroky. To připochodovaly čety mlynářské a řeznické chasy. Ve všech očích se kmitl plamínek naděje.

Josef zpozoroval mezi ženami bledou dívku, modelku Kláru, která mu stála v ateliéru pro skicu Laury. I ona ho uviděla, a jak v neštěstí a nebezpečí jsou si lidé rázem bližší, učinila několik kroků a s pláčem ho objala.

Přitiskl ji k sobě a políbil ji na vlhkou tvář.

„Co se stalo, Kláro?"

„Zatkli nám tátu."

„Zatkli jich mnoho. Nic se jim nestane, uvidíte!"

Ale davem šly zvěsti o krutých trestech a z rozrušených myslí se vynořila představa popravy.

„Každý desátý prý bude zastřelen," děsily se ženy. Ale překvapující nástup tovaryšů zapůsobil i v kasárnách. Několik důstojníků vyšlo z kasáren, přidružili se k hloučkům a vysvětlovali, že zatčení budou jen vyslechnuti a že se jim nic nestane.

„Slyšíte?“ stiskl Mánes loket bledé dívce.

Radostně sepjala ruce, ale v té chvíli zavřela náhle oči a klesla vzad, taktak že ji zachytil.

„Co se jí stalo?“ sbíhali se lidé.

„Omdlela,“ odpovídali jiní. „Hladem a strachem.“

Několik mužů i žen pomohlo Josefovi odnést Kláru na trávník. Mlynářský pomocník přispěchal se džberem vody. Josef namočil kapesník a otíral čelo a spánky své Laury.

Brzy se vzpamatovala.

„Co je s tátou?“ vytřeštila oči.

„Důstojníci slíbili, že budou propuštěni.“

Klára si připamatovala, co se stalo, a se studem se zvedla.

„Odpusťte, pane Mánesi.“

„Mohu vám nějak pomoci?“ ptal se. „Nechcete k nám?“

„Kdepak!“ vrtěla hlavou. „Počkám. Děkuji vám.“

Vděčně se na něho podívala a zmizela mezi lidmi. Padalo šero a lidé se rozcházeli. Náměstí vypadalo jako vojenské ležení. Před kasárnami vytrvale stály ženy dělníků.

Josef se vrátil domů pozdě večer.

Matka byla uplakaná, Amálie přecházela světnicí. Za stolem seděl starý vychovatel Thunovy rodiny, Rohrweck, kterého znal Josef z malířských večírků. Podle pohledů uhodl, že zpráva o výstupu na akademii ho předešla.

„Pepi,“ sepjala matka ruce. „Cos to udělal?“

„Půjdu z Prahy!“ řekl prostě. „To není tak tragické.“

Rohrweck vstal, aby splnil svoje poslání. Hrabě Thun se doslechl o ztřeštěnosti; nerad by prý však, aby akademie ztratila tak nadaného žáka, a proto žádá, aby se za svůj násilnický kousek omluvil a podřídil se řediteli.

„Jsem ochoten to udělat,“ řekl Josef, „jestli se nám omluví ředitel Ruben za všechny urážky, kterými snižuje tatínkovu práci.“

„To po něm nemůžeš žádat.“

„Ale také nemohu dál otročit. Jestli se dal Rubenem zaslepit hrabě Thun, já ne. Mě zajímá život, a ne Ruben se svou almarou divadelních kostýmů."

„Ruben možná jednou odejde," domlouval mu stařec, „ale pomni, že Thunové tu zůstanou navždy. Víš přece, co znamená hrabě pro české umění, pro českou vlast?"

Úmyslně udeřil do strun, které tušil v nitru mladého Mánesa.

„Dnes už to vím," odpověděl Josef nečekaně a ostře. „Nepřítele!"

„Pepi, tak nemluv!" okřikla ho Amálie a prosila pohledem Rohrwecka, aby se neurážel. „Jak bys vůbec mohl odejít z Prahy? Kde na to chceš vzít peníze?"

„Budu žít co nejskromněji, ale udělám všechno na světě, abych se obešel bez pražské akademie."

„Kam chceš jít?"

„Do Mnichova."

Rozhodnutí bylo snadné. Snem všech malířů byla Itálie – ale tu mohlo zaručit jen štědré stipendium. Jinak žila Praha ve znamení Mnichova, kde soustředil tehdy král Ludvík nejlepší německé mistry, posílal je na zkušenou do Říma, stavěl, objednával sochy a fresky, sbíral obrazy. Umělecký národ měl tam své krále v Corneliovi a Schwanthalerovi a kromě nich mnoho velmožů, knížat i mladých a ctižádostivých panošů. V Mnichově nebyla potíž neznámého jazyka a styky s Prahou byly stále živé.

Na matku a Amálii však působilo Josefovo rozhodnutí jako krutá roztržka. Po otci měla nyní rodina ztratit nejstaršího syna – provázeného ne podporou a chválou, ale nenávistí a posměchem?

„Nemohl bys do Liběchova k Viethovi? Zdobí si zámek. Navrátil tam prý maluje."

„Ale já se přece musím učit, Máli," nechápal Josef, že právě ona mu nerozumí. „Ruben by mě zavedl, kam nechci a nemohu. Jestli mám kus nadání, nesmím ho přece ztratit tak ponižujícím způsobem!"

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Josef Mánes*.**
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.